

A kötetben többször szó esik Tolnai Gábornéről és a Magyar Nemzetben írt cikkéről, de annak adatait nem leltem: Az elfelejtett Éder Gyula című írás a Magyar Nemzet 1986. II. 11-iki számában jelent meg.

E kritikai megjegyzések ellenére le kell szögezünk, kiváló munka született.

Majd kiderül, Pipics Zoltán 1933-as értékelése helytálló marad-e: „Művészete müncheni előtanulmányok után a Benczúr-iskola klasszikus hagyományából sarjadt, és abból vágott magának egyénisége szerint mesgyét. Közele rokona és tanítványa a nagy mesternek; követője, de nem utánzója. Mint Benczúr, úgy ő is szigorú rajztudás és formaismeret keretén belül hirdeti a szín jogát, a képszerkesztés ritmikáját, tartalomban pedig a drámai feszültség erejét, de mindezt egyénien mély érzések skáláján s mindig újszerű meglátásban. Ezek a hajlamok a vérbeli figuralista és kompozitőr meghatározói, amelyek Éder Gyulát mint a bensőségesen vallásos kompozíciók nagy plaszticitású aktok, izléses és igaz arcképek és elmés szatirikus rajzok komoly tudású mesterét állítják elének.”

Első egész alakos arcképe Kossuth Lajosról készült Debrecen város megrendelésére (1905). Egy évre rá Bocskai István, majd a következő évben Arany János egész alakos arcképét készítette el Nagyszalonta város megrendelésére. Ezután készült el a kassai Városháza részére II. Rákóczi Ferenc nagyméretű lovas arcképe. Akkor, amikor a város még Rákóczi-lázban égett. A képről egy nagyobb vázlat is készült, melyet dr. Grosschmidt Géza, későbbi szenátor, Márai Sándor édesapja vásárolt meg. Ő rajzolta az 1903-as Rákóczi Ereklve-kiállítás plakátját is. Megfestette – többek között – Széchényi Istvánt (1942), Horthy Miklóst (1942) és Szent Lászlót is (1931).

Önmagáról, művészetéről így vallott: „Mióta az ecsetet kezelem... mindig az ember volt a főtémám. Maga az emberi test, a művészet örök és kimeríthetetlen kincses bányája és forrása. Ebből merítetek a legnagyobbak: a Rubensek, a Rembrandtok, akiknek a művészetét a tulajdon hazájukban évekig tanulmányozhattam. Ők az örökké klasszikusok és örökké modernek. Ők fogták meg a lelket... A portrékon kívül még két témakör érdekelt: a mitológia és a biblia. A mitológiából az elevenség, a pajzanság, a derű, a csintalan dévajtság, a napfény, a kacagás, a mozgás az, ami a festő képzeletét izgatja. A biblia éppen ennek az ellenpólusa, itt mélység, a komolyság, minden mozdulat világot átfojgó jelentősége, cselekmények feszült drámaisága, ami a problémát nehézzé, szinte megoldhatatlanná teszi a piktúrának.” (1925)

„Éder Gyula élete – írja Bellák Gábor művészettörténész – önmagában is érdekes. Hogyan jut el egy tisztes kassai polgárcsaládból származó festőnövendék oda, hogy a főváros egyik keresett és jól kereső festője legyen, hogyan veszíti el először mozgásképességét, majd a háborúban műtermét és otthonát, végül látását is, hogy hetvenéves korára minden dimenziójában bezáruljon előtte a világ – nos ez olyan történet, amely ha másként nem, de élettörténetként mindenképpen több mint érdekes.”

Főhajtást és elismerést érdemel!

Balassa Zoltán

Bence Tivadar halálának 25. évfordulójára

Az Állami Földmérés elsőrendű feladata mindig az volt, hogy létrehozzon és fenntartsion egy olyan geodéziai alappont-hálózatot, ami lehetővé teszi az ország térképezését és más műszaki munkálatok végrehajtását. Bence Tivadar földmérő mérnök munkásságára emlékezve, halálának 25. évfordulóján szükségszerűen meg kell említsük annak a korszerű, tudományos célokot is szolgáló háromszögelési munkának a történetét, aminek végrehajtásában Bence Tivadar annak kezdetétől befejezéséig részt vett. Egy ilyen hatalmas mű nem lehet egy ember munkája, több, kiváló magyar geodéta neve kapcsolható hozzá. Közöttük Bence Tivadart azért említjük előttük, mert a sors úgy hozta, hogy részt vehetett ennek a nagy munkának a tervezésében, szervezésében, végrehajtásában és irányításában, annak minden munkafázisában – egészen a befejezéséig.

Bence Tivadar 1909. november 27-én, Budapesten született. Tanulmányait szülővárosában folytatta, és a József Nádor Műegyetemen fejezte be. Mérnöki oklevelének megszerzése (1932) után két évig – a világgazdasági válság tetőzése idején – állástalan volt, de ezen időszak alatt

már Oltay Károly professzor meghívására a Műegyetem geodéziai tanszékén vállalt feladatokat, majd ezt követően 1934-től részt vett Budapest székesfőváros új felmérési munkáiban. Az Állami Földmérés szolgálatába 1939-ben került, amikor a budapesti 9. számú Földmérési Felügyelőségen folytatta földmérői munkásságát. A fiatal mérnök kitudt kiváló képességeivel, és rövidesen a Háromszögelő Hivatalban kapott beosztást, ahol bekapcsolódott az akkoriban indult új háromszögelésekbe. Abban az időben a Háromszögelő Hivatal munkatársának lenni már önmagában elismerésnek számított. A magyar földmérés legkiválóbb mérnökei kerültek ebbe a beosztásba.

A két háború között a Háromszögelő Hivatal elkezdte az új alappont-hálózat mérését és ezekbe a munkálatokba kapcsolódott be Bence Tivadar. Az új hálózat munkálatai jól indultak, az egymástól átlagosan 30 km-re eső pontok kitzése rövidesen megtörtént. Megépült a gödöllői összehasonlító (komparáló) alapvonal, és az asztrogeodéziai mérések is elkészültek. A munkák a terveknek megfelelően jól haladtak – egészen 1944 őszéig.

A fokozódó háborús események miatt ekkor úgy döntöttek, hogy az értékes munkarészeket a bombázásoktól meg kell menteni, és ennek érdekében a mérési jegyzőkönyveket, helyszínrajzokat, számításokat a pápai Földmérési Felügyelőség területén helyezték biztonságba. A budai harcok befejeztével a szovjet megszálló katonák azonnal a Háromszögelő Hivatalban keresték a munkarészeket – amiket ott nem találtak –, de megtudták, hogy hova vitték azokat. 1945. április első hetében Pápakovácsiról egy szovjet tehergépkocsira felpakolva elvitték a 11 ládába csomagolt háromszögelési iratokat azzal a magyarázattal, hogy azokat lemásolják. Több éves utánjárás után sem került vissza belőle semmi, így – többek között Bence Tivadar mérési jegyzőkönyvei is elvesztek. Felmérhetetlen volt a kár, amit a magyar geodéziának okoztak. Ez az esemény több évre visszavetette a korszerű háromszögelési hálózat létrehozását. Az elvitel módja azt bizonyította, hogy az nem véletlen eset volt, hanem hogy a határainkon túl is tudatában voltak a magyar háromszögelési munkák értékének. Az 1944. évig meghatározott elsőrendű pontok méréseivel együtt történt a II. és III. rendű hálózat építése és mérése, így a pusztulás óriási volt. A 2500 pont mérési adataiból mindössze 64 ponté maradt meg.

A háború után Bence Tivadar továbbra is a Háromszögelő Hivatal tagjaként folytatta munkásságát. A megmaradt adatok rendezése, az esetleges másolatok felkutatása stb. volt az első feladat, hogy a hiányokat pótolva, a méréseket megismételve, a munkát tovább folytatva létre lehessen hozni az új háromszögelési hálózatot. Emellett a Hivatal tagjai 1946–47-ben részt vettek a földmérés más jellegű, munkáiban is, amik elsősorban a földreformmal, illetve a ház-helyosztásokkal voltak kapcsolatosak. 1947-től a felépített hálózat megmaradt részén – ha lassúbb ütemben is – folytatódhattak az észlelések. A nagy küzdelem sikereként 1949-ben megkezdődhetett teljes erővel a munka. 1954-ig elkészültek az I. rendű észlelések, és ugyancsak nagy erővel folytak az ún. kitöltő-hálózati és a II. rendű mérések.

Magyarországon ekkor az átszervezések korszakát éltük. Bence Tivadar hivatalának az elnevezése és jellege is többször változott, de mindez nem érintette a munkakörét, változatlanul az alaphálózati munkák irányítása, szervezése volt a feladata. 1950-ben létrejött az Országos Földméréstani Intézet (OFI), és ennek 2. osztályát alkották a volt Háromszögelő Hivatal munkatársai. 1952-ben ez az osztály kivált az OFI-ből és megalakult a Geodéziai és Kartográfiai Intézet (GKI), de ez sem tartott sokáig, mert 1954-ben létrejött a Budapesti Geodéziai és Térké-

pészeti Vállalat (BGTV), és ennek felsőgeodéziai osztályát alkották a háromszögelők. Ebben a szervezeti formában Bence Tivadar az operatív munkák irányítása mellett az elvi szakmai kérdések kidolgozásából és a háromszögelési eljárások fejlesztéséből is aktívan kivette a részét. Erre az időszakra esik számos új eljárás kidolgozása és több újszerű műszer megalkotása is. Az egyik legismertebb a "Bence–Pusztai féle fényvetítő", ami ezen a néven vált közismertté a magyar geodéziai szakirodalomban.

1953-tól dr. Regőczy Emil módszere alapján megindult a kitöltő hálózat létesítése és mérése. A munka hat évig tartott, vezetője Bence Tivadar volt, aki ezt a feladatot tekintette élete nagy munkájának. Ennek a még ismeretlen, a gyakorlatban addig nem végzett munkának a műszaki utasításait maga készítette el és azokat folyamatosan finomította. Az eredmény méltán vívott ki nemzetközi elismerést az időráfordítás, a gazdaságosság és az elméleti eredmény területén egyaránt.

1956 áprilisában a kataszteri térképezés 100. évfordulója alkalmával az Állami Földmérés kiállítást és tanácskozást rendezett, melyen több közeli ország geodéziai vezetője is részt vett. A viták során a feltett kérdések szinte kizárólag az új magyar háromszögelési munkák kiemelkedő pontosságú eredményeivel, az ismertetett teljesítménnyel, gazdaságos munkamódszerekkel voltak kapcsolatosak. A válaszokat és a magyarázatokat Bence Tivadar adta meg, aki ezekben az években a legközvetlenebb irányítója volt a méréseknek.

Az alaphálózati munkák ezekben az években az elvárásoknak megfelelően, jól haladtak, közeledett befejezésük. Visszaemlékezve az 1940–1950-es évekre, nyugodt lelkiismerettel állíthatjuk, hogy a geodéziai alaphálózat létesítése hősiességű munka volt. Hősiesség volt nemcsak az intenzív szellemi és fárasztó terepi munkák miatt, hanem azért is, mert a végrehajtás feltételeinek eléréséhez azokban az években – azokkal szemben, akik annak jelentőségét nem ismerték fel – kitartó küzdelemre volt szükség. Végül is ez a küzdelem eredményes volt, elkészült az ország felsőrendű geodéziai alaphálózata, amit az elődök elképzelték. Az ezt követő években Bence Tivadar és társai megérdemelten élvezhették azt a hazai és nemzetközi elismerést, amiben jogosan részesültek.

A következő években Bence Tivadar a BGTV, az ÁFTH, majd az OFTH osztályvezetőjeként sokrétű feladatkört látott el. A BGTV Geodéziai Osztályán törődni kellett a csillagászattal, a negyedrendű háromszögeléssel, a felsőrendű szintezéssel is, bár szívügye továbbra is a kitöltő hálózati munka maradt. Az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatalban – amely a magyar geodézia és térképészet legfelsőbb irányító szerve volt – 1962-től a Műszaki Fejlesztési és Kutatási Osztály vezetésére kapott megbízást. Feladata többé nem az operatív munkák közvetlen irányítása volt, hanem az operatív munkákat végző vállalatok évi munkáinak tervezése, felsőbb irányítása, műszaki-technológiai utasítások készítése, a felmerült műszaki problémákban döntések meghozatala és a műszaki fejlesztés. Az 1967. évi újabb nagy átszervezés annyiban érintette, hogy a hivatal a Földművelésügyi Minisztérium szervezetébe integrálódott, elnevezése Országos Földmérési és Térképészeti Hivatalra változott, és az általa vezetett osztályt Alaphálózati Osztálynak hívták. Az 1967. évi átszervezések során jött létre az Állami Földmérés tudományos kutató bázisa, a Földmérési Intézet (FÖMI) is.

Ez már az a korszak, amikor a helymeghatározásban, térképészetben és más földmérési munkáknál is, a technikai lehetőségek új eljárások általános bevezetését tették lehetővé. Az automatizálás, a mesterséges holdak alkalmazása, a digitális technika stb. elterjedése az új mérési és térképezési eljárások szabályozását is szükségessé tették. Az alaphálózati kérdések mellett ezek a feladatok is a Bence Tivadar által vezetett osztályhoz tartoztak. 1970-ben helyezték át a FÖMI-hez, ahol az ekkor megalakult Asztrogeodéziai Osztály vezetője lett. Ebben a beosztásban dolgozott 1972-ig, nyugdíjba meneteléig. A felsőrendű alaphálózat eddig az időpontig lényegében elkészült, így Madách Imre szavaival szólva elmondhatta volna: „Be van fejezve a nagy mű, ... az alkotó pihen.” A valóság azért mégsem ez volt, mert ezután sem tudott elszakadni választott és szeretett hivatásától, és mint szaktanácsadó segítette továbbra is hivatala munkáját. Ekkor készítette el történelmi értékű tanulmányát az általa is irányított háromszögelési munkákról (*Az alaphálózat létesítésének műszaki kérdései. Budapest, 1980; Kézirat a FÖMI könyvtárában.*)

Bence Tivadar munkásságát eddig kizárólag az alaphálózati munkálatokra hivatkozva említettük – ami valóban a legjelentősebb az életművében –, pedig ez így nem teljes. Egész életé-

ben aktív és lelkes tagja volt a magyar földmérők társadalmának. A Geodéziai és Kartográfiai Egyesületnek alapító és vezetőségi tagja volt. Ott találtuk minden szakmai-társadalmi megmozdulásban mint szervezőt, mint továbbképző tanfolyami előadót, mint a mérési utasítások szerzőjét, mint a szakmai kollégiumok tagját. Értékes munkássága közismert volt, és ennek elismerését jelentették állami és hivatali kitüntetései is. Ezek közül csak egyet emelünk ki, a szakma legrangosabb kitüntetését, a Fasching Antal-díjat. A múlt század első évtizedeinek kiváló elméleti geodétája emlékére és tiszteletére 1969-ben alapították a díjat. A kitüntetést első ízben öt szakember kapta meg, közöttük Bence Tivadar is, ami már önmagában is jelezte a magyar geodéták körében elfoglalt, megtisztelt helyét.

Kedves, mindenkor segítőkész egyéniségére szakmai körökben halála után 25 évvel is élénken emlékeznek. Az országos alapponthálózat érdekében kifejtett, fáradtságot nem kímélő munkásságát ma is példamutatóként emlegetik. Nem lehet elhallgatni a minden tekintetben példás magánéletét sem. Ebből csak azt emeljük ki, hogy gyermekei közül egyik leánya és fia a mérnöki pályát választotta, és édesapjuk példáját követve, a magyar geodéziának ma mindketten aktív, értékes tagjai.

A gazdag és szép életút után 1981. május 2-án távozott a földi létből. A magyar geodétákra mind tudományos, mind gyakorlati célokra megfelelő és alkalmas alapponthálózatot hagyott.

Raum Frigyes

Irodalom: Fasching Antal kitüntetés. (Földmérő – 1969. 2. sz.); *Jagasics Béla:* Bence Tivadar. Geodézia és Kartográfia – 1981. 4. sz.); Magyar földmérők arcképcsarnoka II. kötet. Bp., 1983.; *Jó István – Raum Frigyes:* A magyar földmérés és térképészet története. (3. kötet, 6.1 fejezet – Bp., 1996.); *Raum Frigyes:* Magyar földmérők és térképészek fontosabb életrajzi és bibliográfiai adatai. Bp., 2000.; *Székely A.:* Mozaikok a közelmúlt geodéziájának történetéből – Bence Tivadar munkássága. GEODINFORM VII. évf. 2. sz.

